

**І.В. Бєлова,
О.Г.Коренєва,
Л.Ю.Сисоєва**

ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено причини подання неякісної та викривленої звітності банками України. Проаналізовано показники фінансової звітності ліквідованих на даний час банків, де раніш була запроваджена тимчасова адміністрація. Запропоновано науково-методичні підходи до впровадження ефективної системи контролю прозорості і якості подання фінансової звітності.

Ключові слова: банк, Національний банк України, банківський нагляд, фінансова звітність, контроль.

Літ. - 12 джерел

И.В.Белова, О.Г.Коренева, Л.Ю.Сысоева

ПРОБЛЕМЫ РАСКРЫТИЯ ИНФОРМАЦИИ В ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ

В статье исследованы причины предоставления некачественной и искаженной отчетности банками Украины. Проанализированы показатели финансовой отчетности ликвидированных банков Украины, в которых ранее была введена временная администрация. Предложены научно-методические подходы к внедрению эффективной системы контроля прозрачности и качества предоставления финансовой отчетности.

Ключевые слова: банк, Национальный банк Украины, банковский надзор, финансовая отчетность, контроль.

Inna V. Belova, Oksana G. Korenyeva, Larisa Y. Susoyeva

PROBLEMS OF INFORMATION DISCLOSING IN FYNANCIAL REPORTING OF UKRAINIAN BANKS

The causes of low quality and distorted reporting of Ukrainian banks are investigated in article. The financial statements of the liquidated banks were analyzed. In work were proposed scientific and methodological approaches to implementation of the control of quality financial reporting.

Keywords: bank, the National Bank of Ukraine, bank supervision, financial reporting, control.

Постановка проблеми. Звітність банків є основним джерелом отримання інформації про найважливіші явища і процеси, що відбуваються в банківському секторі країни, його стан та проблеми. Користувачами звітності є органи нагляду, державні органи, кредитори та інвестори банку. Як показав світовий досвід, подання банками неякісної фінансової інформації, особливо в умовах світової фінансової кризи, призвело до неадекватних та несвоєчасних дій наглядових органів щодо недопущення погіршення фінансового стану/банкрутства банків. Комплексність зазначеної проблеми потребує розробки науково-методичних підходів до її вирішення, а саме запровадження дієвих механізмів впливу на такі банки, оскільки саме банки, на відміну від інших суб'єктів ринку, містять у собі підвищену загрозу для дестабілізації економіки і провокування кризи в країні. Тому існування ефективної системи контролю щодо розкриття банками достовірної інформації є актуальним питанням для будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в розроблення теоретичних і прикладних засад у сфері банківського нагляду та ранньої діагностики банків внесли роботи вітчизняних дослідників О.І. Барановського [5], С.В.Науменкової [6], І.О. Школьник [10] та інших. Актуальні проблеми розкриття інформації в фінансовій звітності банків знайшли відображення в наукових працях таких українських дослідників як: В.І. Ричаківська [8], Л.П. Снігурська [9] та ін. Оцінюючи накопичені наукові здобутки вітчизняних дослідників слід відмітити, що переважна більшість праць присвячена порядку складання та надання фінансової звітності, а також розкриттю кількісних показників в фінансовій звітності. Втім, формування банками України якісної та

прозорості звітності все ще залишається остаточно невирішеним питанням ні в теоретичному, ні в організаційно-прикладному аспектах.

Серед **невирішених частин проблеми** можна виділити: питання дослідження причин подання недостовірної звітності банками України, необхідність подальшого удосконалення науково-методичних підходів до впровадження ефективної системи контролю за банками щодо прозорості і якості подання фінансової звітності, а також активізацію досліджень у напрямку створення практичних механізмів реалізації заходів впливу з боку наглядових органів до банків-порушників зазначених вище вимог.

Основні результати дослідження. На сьогодні в системі банківського нагляду України актуальним є питання оприлюднення реальної фінансової звітності банками, що має забезпечити прозорість діяльності та стабільність роботи банківських установ, підвищити до них довіру вкладників. Викривлення звітності та навмисне приховування фактичної фінансової ситуації в банку стає системним порушенням та має масовий характер. І якщо подання недостовірної та неправдивої інформації органам нагляду в багатьох країнах стає об'єктом особливого контролю та передбачає серйозні санкції до банків, а в деяких випадках і кримінальну відповідальність керівників банків, то в Україні відсутня ефективна система контролю за банками, що порушують вимоги нормативно-правових актів Національного банку України щодо прозорості і якості подання фінансової звітності. При цьому слід зазначити, що викривлена інформація про фінансовий стан банку не тільки знижує результативність прийняття заходів впливу, не дає можливості вчасно реагувати на ці проблеми органам банківського нагляду, але й призводить до подовження небезпечної банківської діяльності, а в подальшому - до банкрутства та ліквідації банку.

Згідно з Принципом 20 Базельського документу «Основні принципи ефективного банківського нагляду» [7] ефективна система банківського нагляду має складатись з певних форм виїзного та безвиїзного нагляду.

Безвиїзний (документальний) контроль здійснюється на основі вивчення інформації, що міститься в поданій банками звітності. Діяльність безвиїзного нагляду в Україні спрямована на виявлення потенційних проблем у будь-якому

напрямі діяльності банків і реагування на них шляхом своєчасних рекомендацій керівництву банків щодо їх усунення, а також застосування заходів впливу до банків-порушників. Здійснення виїзного банківського нагляду дає можливість інспекторам оцінити достовірність поданої звітності, отримати повну інформацію про діяльність банку та підтвердити (або зобов'язати виправити недостовірну) звітність.

Таким чином, основна мета безвиїзного нагляду, яка полягає в проведенні поточного контролю за діяльністю банків, може бути недосягнута, якщо дані фінансової та статистичної звітності банків, що надходять до Національного банку, є недостовірними.

Необхідно чітко розуміти, що прозора та якісна інформація має на меті передбачати та упереджувати негативні події, таким чином знижувати ймовірність їх виникнення. Недосконала рання діагностика проблемності банків, що вимагає інтенсивного запровадження сучасних принципів превентивного банківського нагляду, пов'язана, в першу чергу, з недостатнім рівнем розкриття узагальнюючої банківської інформації.

«Система раннього попередження», яка є значним надбанням світового досвіду органів нагляду, базується на результатах аналізу звітності банків. Так, метою системи раннього попередження (далі - СРП) є завчасне виявлення проблем в банку саме в найбільш ранні строки.

Впровадження СРП передбачає використання певних індикаторів, що дозволяє органам нагляду обчислити вірогідність фінансових проблем або навіть банкрутства протягом встановленого часу. На основі значень набору індикаторів, що характеризують ризики подій в банку, органи банківського нагляду вживають заходи щодо уникнення банкрутства або фінансових ускладнень протягом встановленого інтервалу часу. Таким чином, результативність СРП напряму залежить від достовірності наданої банками звітності.

Проблема подання та оприлюднення недостовірної інформації особливо гостро постала під час розгортання світової кризи, коли виявилися неплатоспроможними не тільки потужні банківські групи Lehman Brother, AIG,

Dexia, Kaupthing, NorthernRocks, Fortis, Merrill Lynch, а й заявили про своє банкрутство й інші компанії (небанківського сектору).

Причинами таких фактів стали:

- недоліки у корпоративному управлінні, перш за все, у таких сферах як: внутрішній контроль та аудит, розкриття інформації та прозорість;
- недосконалий нагляд за фінансовою системою (розпорошування, недостатній макропруденційний моніторинг та системні ризики).

В країнах колишнього СРСР проблема недостовірної звітності постала в новому ракурсі, коли банки зменшували реальний розмір простроченої заборгованості по кредитних операціях, штучно поліпшували якість активів і показували нереальні економічні нормативи. Так, за даними експертів, в Росії як мінімум третина банків подають недостовірну звітність регулятору, а зовнішні аудитори, реєстратори і депозитарії не заважають цьому. Суб'єктивність процесу нагляду також грає свою роль та не дає підстав для абсолютної впевненості в якості наданої інформації.

Серед основних ознак, що свідчать про викривлення звітності банками колишнього СРСР, можна виділити наступні:

- приховування проблем кредитування пов'язаних сторін, що є специфікою банків країн з трансформаційною економікою;
- неадекватна пролонгація кредитів, перекредитування;
- фіктивне роздування капіталу і махінації з цінними паперами;
- значний розрив між показниками, що наведені в звітності, яка складена за національними вимогами та звітності за вимогами МСФЗ.

Банки, що є фальсифікаторами звітності:

- занижують обсяги кредитної заборгованості;
- зменшують обсяги необхідних резервів;
- відображають фіктивні доходи;
- займаються "прикрашенням" економічних нормативів;
- «малюють» звітність перед акціонерами.

Характерною ознакою недостовірної звітності також може бути суттєва різниця між показниками станом на кінець року, коли звітність потребує

підтвердження з боку зовнішніх аудиторів і розміщується у ЗМІ та в Інтернеті для ознайомлення користувачами, та показниками банків протягом року.

В Україні банки зобов'язані забезпечити проведення щорічної перевірки достовірності фінансової звітності аудиторською фірмою. Аудиторська перевірка банку здійснюється аудитором, який має сертифікат Національного банку України на аудиторську перевірку банківських установ.

Згідно норм Положення про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затвердженого постановою Правління НБУ №389, аудиторська фірма зобов'язана письмово повідомити Національний банк про виявлені під час проведення аудиту викривлення показників фінансової звітності, порушення та недоліки в роботі банку, що можуть призвести до його неплатоспроможності, у тому числі значних втрат регулятивного капіталу [4].

В той же час у ст.19 Закону України «Про аудиторську діяльність» зазначені наступні обов'язки аудиторів і аудиторських фірм:

«3) повідомляти власників, уповноважених ними осіб, замовників про виявлені під час проведення аудиту недоліки ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

4) зберігати в таємниці інформацію, отриману при проведенні аудиту та виконанні інших аудиторських послуг, не розголошувати відомості, що становлять предмет комерційної таємниці, і не використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб» [2].

Тобто вимог щодо інформування аудиторами регулятора у випадку виявлення викривленої, недостовірної звітності у відповідності до цього Закону немає.

Одночасно у ст. 75 іншого закону - Закону України “Про банки і банківську діяльність” - зазначено, що НБУ зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних за умови порушення ним вимог законодавства щодо порядку подання та/або оприлюднення звітності, в тому числі такої що подається Національному банку України, та/або у випадку

оприлюднення недостовірної звітності, що призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку [1].

Згідно Положення про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, затвердженого постановою НБУ № 346 від 17 серпня 2012р., можливими заходами з боку Національного банку до банків, що подають недостовірну звітність є: підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами, обмеження або зупинення проведення операцій з високим рівнем ризику, тимчасове усунення посадових осіб від займаної посади і штрафи [3].

Дослідження різних авторів свідчать, що серед основних причин наведення банками недостовірної інформації є недосконала система внутрішнього аудиту та контролю, непрофесіоналізм працівників банку, неналежне виконання своїх функціональних обов'язків головним бухгалтером та керівником банку. Останні чинники можуть бути розцінені не тільки як результат неупередженої поведінки персоналу, а й певні шахрайські дії з умисним приховуванням «поганих новин».

Відповідальність за шахрайство передбачена ст. 190 Кримінального кодексу України. Такі дії слід розцінювати як кримінальний злочин тільки після проведення слідчих дій органами прокуратури. Втім механізм взаємодії Національного банку як наглядового органу та слідчих органів в Україні відсутній.

Особливо гостро питання розкриття інформації у фінансовій звітності банків постало наприкінці 2008 року, коли проблеми з платоспроможністю виникли в одному з найбільших банків країни – Промінвестбанку. Для швидкого реагування на зміну ситуації в банківському секторі, що пов'язана зі світовою фінансовою кризою, Національний банк України зобов'язав банки провести діагностичні обстеження та провів масові інспекційні перевірки. Після отримання даних було застосовано адекватні заходи впливу до банків, в тому числі в деяких з них введена тимчасова адміністрація (ТА).

Для проведення аналізу якості фінансової інформації, що подається до органів нагляду, нами було проаналізовано показники фінансової звітності

банків України, в яких була запроваджена тимчасова адміністрація протягом 2009- 8 міс.2012 рр.

На основі показників звітності, які щоквартально оприлюднюються банками, було розраховано 15 основних коефіцієнтів, що входять до системи показників раннього сповіщення. Такі коефіцієнти застосовуються в роботі банківського нагляду в розвинених країнах світу. Серед існуючих було обрано наступні, що можна розрахувати за допомогою даних квартальної звітності, яка оприлюднюється: відношення статутного капіталу до власного капіталу; прибутковість активів; відношення власного капіталу до зобов'язань та інші.

Основні висновки з проведеного аналізу показників звітності банків, що були ліквідовані протягом 2009 - 2012рр., є наступні:

- проаналізовані банки були ліквідовані на дату закінчення строку дії ТА, або навіть на кілька місяців раніше;

- в абсолютній більшості випадків одразу після введення ТА відбувається значне доформування резервів під кредитні ризики, що, безумовно, справляє свій вплив на виникнення/зростання збитковості банку;

- власний капітал банків стає від'ємним;

- більшість проаналізованих банків характеризувалася за даними звітності незначним або нижчим середньогрупового показником валютного ризику та мінімальними обсягами операцій з цінними паперами;

- показники частки кредитів фізичним особам були у зазначених банках в цілому нижче, ніж в середньому по групі, тобто основний кредитний ризик спричинявся операціями з корпоративними клієнтами.

Для порівняння також було здійснено аналіз показників звітності банків, в яких ТА було введено, але ліквідації банку не відбулося. "Західкомбанк", "Промінвестбанк" і "Національний кредит" стали трьома банками, які з початку кризи були врятовані новими приватними власниками.

Наприклад, у банку «Національний кредит» забезпеченість капіталом, частка високоліквідних активів та прибутковість були нижчими середнього групового рівня. ТА введено 19.12.08 строком на один рік, і по закінченні цього строку ТА було виведено, що свідчить про те, що заходи з фінансового

оздоровлення банку виконувалися. Але навіть після виведення ТА банк у 2010 та 2011рр. був збитковим, а статутний капітал і досі перевищує власний внаслідок непокритих збитків минулих років. Банк суттєво залежить від коштів фізичних осіб, значною є і частка кредитів фізичним особам (вище середніх групових значень). З моменту введення ТА сформовані під кредитні ризики резерви зросли з 4% до максимального значення у 34% (що набагато менше, ніж у тих банках, що були ліквідовані).

У «Західінкомбанк» 13.02.09 НБУ ввів ТА терміном на один рік, а з 15.02.10 її робота була припинена. До введення ТА банк мав показники забезпеченості капіталом, нижчі від середньогрупових, мав набагато вищу прибутковість діяльності, ніж інші банки в групі, суттєво залежав від коштів фізичних осіб, а частка кредитів фізичним особам була меншою, ніж у середньому по групі. З моменту введення ТА сформовані під кредитні ризики резерви зросли з 13-15% до максимального значення у 35% (що набагато менше, ніж у тих банках, що були ліквідовані). Тому цей факт дає підстави говорити про те, що саме краща якість кредитного портфелю і надала можливість сподіватися на пошук нового власника.

Таким чином, у банках, де тимчасова адміністрація була виведена у зв'язку з покращенням ситуації, та відповідно банки не було ліквідовано, не відбувалося докорінних змін у їх фінансовій звітності: власний капітал не досяг від'ємних значень, резерви під кредитні ризики було сформовано у обсягах, що в цілому відповідали груповій тенденції.

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, що складена в раніше ліквідованих банках фінансова звітність зазвичай не в повній мірі відображає реальний фінансовий стан, тобто «прикрашає» його. Основними причинами подання неякісної звітності можуть бути помилки та умисне приховування справжньої фінансової ситуації в банку безпосередньо керівництвом. Таким чином управлінський персонал банку намагається приховати «погані» результати діяльності від акціонерів, клієнтів, органів банківського нагляду.

Недостатній рівень розкриття та викривлення узагальненої банківської інформації унеможливають ранню діагностику проблемності банків, що

вимагає розвитку механізмів контролю за банками щодо прозорості і якості подання фінансової звітності, а також удосконалення практичних механізмів реалізації заходів впливу з боку наглядових органів до банків-порушників зазначених вище вимог.

Не зважаючи на прийняття нового положення про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, змін щодо заходів впливу з боку Національного банку до банків, що подають недостовірну звітність не відбулося. Вбачаємо, що існуючі заходи впливу за недостовірну звітність, яка завдає шкоди інтересам вкладників та кредиторів банку, є не зовсім достатніми. З метою підвищення ефективності та якості наглядового процесу, регулятор може посилити вимоги до якості звітності, в т.ч. шляхом можливості відкликання банківської ліцензії за таке порушення.

Зважаючи на неоднозначність питання введення кримінальної відповідальності керівників банків, що надають недостовірну звітність, можемо зробити припущення, що більш ефективним може стати позбавлення їх права на певний строк займатися банківською діяльністю.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.

2. Про аудиторську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 22.04.93 N 3126-XII, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс]: положення, затв. пост. Правління Національного банку України 17.08.2012 № 346 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0845-01>.

4. Про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності [Електронний ресурс], положення, затв. пост. Правління Національного банку України 09.09.2003 N 389 Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0845-01>.

5. Барановський О.І. Регулювання і нагляд у банківській сфері: quo vadis / О.І. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 7. – С. 3-10.

6. Науменкова С.В. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору/ С.В. Науменкова // Вісник Національного банку України – 2011. – № 12. – С. 4-11.

7. Основні принципи ефективного банківського нагляду. Базельський комітет з питань банківського нагляду. Жовтень 2006. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>.

8. Ричаківська В.І. Проблеми розкриття інформації у фінансовій звітності банків / В.І. Ричаківська // Вісник НБУ. – 2004. – № 7. – С. 4-5.

9. Снігурська Л.П. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2010-2011 роки / Л.П. Снігурська // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 44–52.

10. Школьник І.О. Реформування фінансового нагляду під впливом економічної рецесії [Текст] / І. О. Школьник // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 50–60.

Белова, І. В. Проблеми розкриття інформації в фінансовій звітності банків України [Текст] / Белова І. В., Коренєва О. Г., Сисоєва Л. Ю. // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №8. – С.123–129.